

ОГЛЯД ТЕРІОФАУНИ БАСЕЙНУ РІЧКИ ВОВЧА (ДНІПРОПЕТРОВЩИНА)

Ігор ЗАГОРОДНЮК¹, Анатолій РОТТ²

Узагальнено відомості про теріофауну переважно середньої течії річки Вовча (ліва притока р. Самара, Дніпровський басейн), з увагою до заповідних ділянок і населених пунктів передусім Покровського району, що на південному сході Дніпропетровщини. Територія є сильно трансформованою через сільськогосподарське освоєння земель, проте розгалужена річкова мережа з виразно розсічених ландшафтом прибережних ділянок створює унікальні можливості для існування дикої фауни. Описано серію спостережень різних груп ссавців, що ведуться авторами у фоновому режимі з 2000 р. Загалом наведено інформацію про 52 види 40 родів 17 родин шести рядів. Для кожного з рядів та видів наведено анотації щодо статусу присутності й надійності даних, а також важливі фактичні дані про реєстрації і посилання на публікації, що стосуються регіону дослідження або суміжних територій. У переліку видів використано три позначення статусів: 30 зареєстровані на основі фактичних знахідок, 13 видів відомі з суміжних територій з повним охопленням регіону досліджень їхніми ареалами, проте без однозначних фактів наявності, 9 видів входять до фантомної групи, переважно це види на межах ареалів, наявність яких в регіоні досліджень не доведена або які, найімовірніше, зникли. За своїми рисами видовий комплекс відповідає лісостеповому, без ознак степових угруповань, попри належність території до степової зони. Значною мірою ці особливості визначаються поширенням угруповань, близьких до заплавної, а частково й синантропної фауни та мешканців агроценозів. Впорядкований анотований список видів розглядається як приклад опису локальної фауни в рамках концепту «видимої фауни». Обговорюються перспективи розвитку анотованого списку фауни та його склад за такими компонентами, як степові, лісові й прибережні угруповання, мисливська і синантропна фауна, чужорідні види.

Ключові слова: дикі звірі, басейн Вовчої, огляд складу фауни, Дніпропетровщина, південь України.

¹ Національний науково-природничий музей НАН України, вул. Хмельницького, 15, Київ, 01054, Україна; e-mail: zoozag@ukr.net

² Покровська районна бібліотека, Покровське, Україна

An overview of the mammal fauna of the Vovcha River basin (Dnipro region, Ukraine)

Zagorodniuk I.¹, Rott A.²

Information about the mammal fauna of the middle reaches of the Vovcha River (left tributary of the Samara River; Dnipro Basin) is summarised, with a focus on protected areas and settlements, primarily in Pokrovskyi Raion of the south-east of Dnipro Oblast. The territory is heavily transformed due to agricultural development, but the branched river network with distinctly dissected riparian areas creates unique habitat conditions for the wildlife. The paper describes a series of observations of different groups of mammals that the authors have been monitoring since 2000. For each of the orders and species, annotations on the status of presence and reliability of the data are provided, as well as important factual data on records and references to publications related to the study area or adjacent territories. Three status designations are used for the species lists: 30 species recorded on the basis of actual findings; 13 species known from adjacent territories, their distribution ranges fully cover the study area, although no unequivocal evidence of their presence is available; and 9 phantom species that occur here at the boundaries of their ranges and whose presence in the study area is not proven or which are most likely extinct. The species assemblage corresponds to the forest-steppe one, with no signs of steppe communities, despite the territory belonging to the steppe zone. These features are largely determined by the distribution of communities close to the floodplain, and partly by the synanthropic fauna and inhabitants of agrocoenoses. An annotated list of species is considered as an example of a description of the local fauna within the concept of 'visible fauna'. The prospects for the development of the annotated fauna list and its composition by such components as steppe, forest, and riparian communities, game and synanthropic fauna, and alien species are discussed.

Key words: wild mammals, Vovcha basin, overview of the fauna, Dnipro region, southern Ukraine.

¹ National Museum of Natural History, NAS of Ukraine, 15 Bohdan Khmelnytsky Str., Kyiv, 01054, Ukraine; e-mail: zoozag@ukr.net

² Pokrovske Raion Library, Pokrovske, Ukraine.

Вступ

Фауна України вивчена вкрай нерівномірно, що пов'язано з багатьма факторами, зокрема й наявністю чи відсутністю регіональних дослідних центрів, як-от університети з їхніми біостанціями, об'єкти і території заповідного фонду, відомі географічні чи ландшафтні об'єкти, території особливого біогеографічного статусу тощо. Прикладом вкрай низького охоплення зоологічними дослідженнями є басейн річки Вовчої, лівої притоки Самари.

Надто обмежена увагою середня частина цього басейну, що відноситься до Покровського району (з 2020 р. у складі Синельниківського), що є найсхіднішою частиною Дніпропетровської обл., розташованою на північ від Приазовської височини і на захід від Донецького кряжу. Орографічно мова йде передусім про сегмент басейну нижче місця впадіння Солони і Мокрих Ялів, проте при наявності важливих фауністичних даних вище і нижче середньої течії Вовчої автори їх тут наводять також. Річка Вовча раніше було судноплавною, наразі це водотік, важливий передусім для зрошення. В його мережі – 497 малих річок й струмків, що визначає й особливості ландшафтів та біоти.

Фауні цього регіону присвячено не одну працю, проте більшість з них давні. Серед примітних доробків – монографії «Нариси фауни степової Наддніпрянщини» (Barabash-Nikiforov 1928) та «Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Ссавці» (Bulakhov, Rakhomov 2006), проте в них даних стосовно Покровського району мінімум. Невеликий огляд видів Великомихайлівського лісу є в огляді М. Писаревої «Про ссавців штучних лісів степової зони України» (Pysareva 1960), цей список розглянуто далі. Всі інші праці присвячені фрагментарним спостереженням на суміжних територіях, як-от про знахідку лиса степового в окол. Межової (Zagorodniuk, Savarin 2012).

Мета цієї праці – огляд знахідок видів ссавців зі складу дикої теріофауни, передусім оригінальних матеріалів, з доповненнями даних з літератури.

Матеріали

Матеріал накопичувався авторами протягом останніх 20 років. Окрім власних спостережень, в основі праці також результати опитування селян, мисливців, рибалок, лісників, пасічників, краєзнавців. По можливості авторами зібрано також місцеві назви тварин. Неефективним, проте також перевіраним джерелом даних були соцмережі (*Facebook*) та аматорські бази даних (передусім

iNaturalist). Ще одним джерелом стали підсумки давніх пелеткових досліджень (Pidoplichko 1937), проте в них потрапили тільки віддалені райони області (Нікопольський, Новомосковський, Магдалинівський).

Для збоку інформації про види залучено також колекції Національного науково-природничого музею НАН України (ННПМ). Аналіз бази даних і каталогів цього музею показує наявність зі східних районів Дніпропетровської області 56 зразків, з яких однозначно до басейну Вовчої і Самари відносяться 14 зразків 5 видів. Більшість з них стосуються Самари (зокрема, Успенівка Петропавлівського р-ну, Павлоград Павлоградського р-ну)¹.

Описи таксонів наведено у систематичному порядку, за рядами, відповідно до порядку, назв і рангів, прийнятих Українським теріологічним товариством (Zagorodniuk, Emelyanov 2012).

Види у анотованому переліку класифіковано за трьома ступенями присутності, передусім однозначності даних (про можливі варіанти позначень див.: Zagorodniuk et al. 2022).

Перша група (позначка ●) – це види, для яких є однозначні вказівки з району досліджень, зокрема для Покровського або суміжних адміністративних районів (у дореформеному обсязі).

Друга група (позначка ○) – їхня присутність очевидна з огляду на ареали та наявні біотопи, проте спеціальних обліків, які могли би їх зафіксувати, не було (зокрема, через стан війни).

Третя група (позначка Δ) – види, присутність яких не є однозначною (фантомні види) і які не відомі з району досліджень, проте вони мають бути поширені тут, хоча не виявлені через одну з трьох причин – вони рідкісні, вони могли вимерти (скоротити ареали), їхні ареали тут мають межі і тому знахідки малоімовірні, хоча можливі.

Співвідношення цих трьох груп складає 28(●) : 17(○) : 7(Δ) (сума 52 види), що є цілком достатнім показником для оцінки складу фауни: понад 50 % (фактично 54 %) її очікуваного складу представлено однозначно зареєстрованими видами. З огляду на концепт «апексної» («видимої») фауни (Zagorodniuk 2025a) це цілком прийнятна оцінка, що дозволяє судити про

¹ Каталоги Л. Шевченко та С. Золотухіної, на жаль, пересичені помилками. Це стосується і двох іжаків з «Лугове Васильківського району» (Shevchenko, Zolotukhina 2005), тобто басейну Вовчої. Аналіз цих зразків показав, що їхні етикетки (leg. Б. Попов, 21.09.1931) не містять жодної інформації про район, а місце збору явно прописане як «Сугаківка», що нині входить до складу селища Обухівка Дніпровського району Дніпропетровської обл. Понад те, Б. Попов прямо зазначає у своїй статті ці місце і дату перебування тогочасної експедиції (Popov 1937: 41).

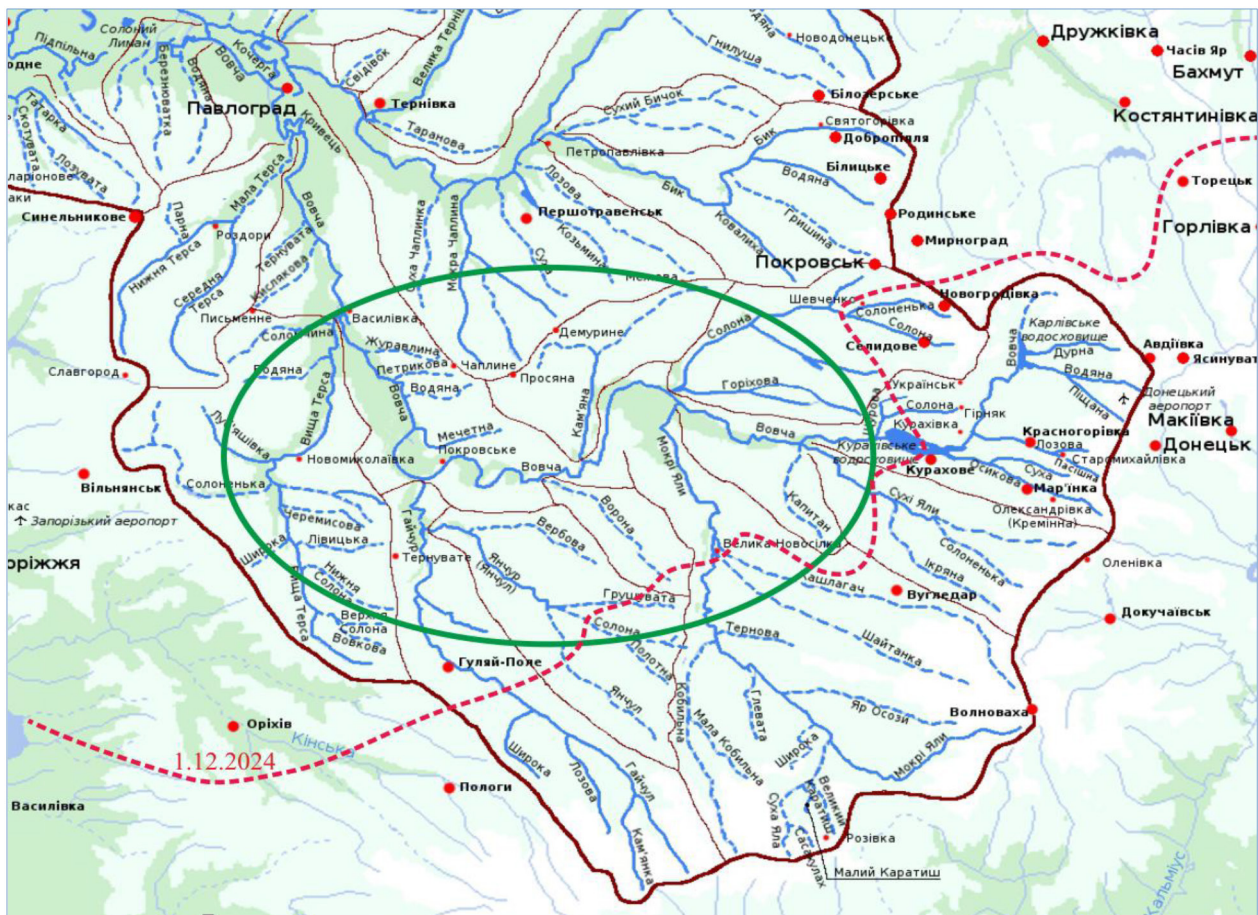

Рис. 1. Схема річкової мережі Вовчої (північніше – Самара) (за: wikimedia, ліцензія cc-by). Район основної уваги (з центром в Покровському) обведено колом. Пунктир – лінія воєнного фронту на 1.12.2024

Fig. 1. A scheme of the Vovcha River basin (the Samara to the north) (via: wikimedia, licence cc-by). The area of the main focus (centred on Pokrovske) is circled. The dotted line is the military frontline as of 1 December 2024

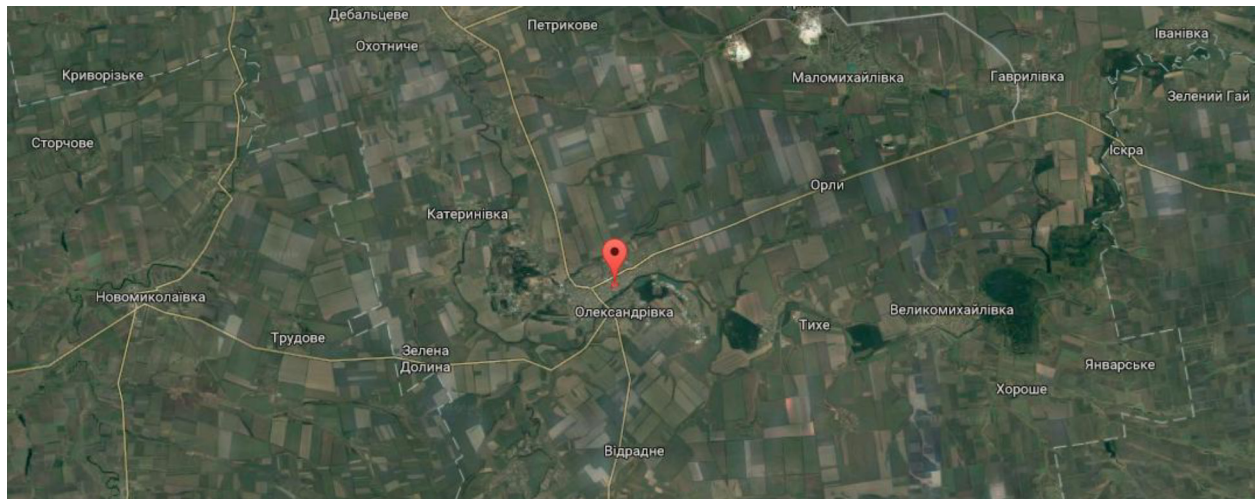

Рис. 2. Фрагмент мапи (*Google Map*), що демонструє рівень розораності території. Позначка – м. Покровське на р. Вовча, центр однойменного району, який нині входить до складу Синельниківського району Дніпропетровщини. В межах цього сегменту річка Вовча тече через Великомихайлівку, Олександрівку, Катеринівку, Дебальцеве

Fig. 2. A map fragment (*Google Maps*) showing the level of ploughing in the study area. The marker is the town of Pokrovske on the Vovcha River, the centre of the homonymous raion that is now part of Synelnykove Raion of Dnipropetrovsk Oblast. Within this segment, the Vovcha River flows through Velykomykhailivka, Oleksandrivka, Katerynivka, and Debaltseve

особливості її багатства, співвідношення різних за біотопними перевагами видів, рівнем раритетності та адвентизації.

Загальна характеристика району досліджень

Посамар'я, або Присамар'я – географічна й історична область, що вміщує сточище Самари (рис. 1) і займає схід Дніпропетровської обл., захід Донецької обл. та північ Запорізької обл. Це найбільша і найбільш розгалужена річкова мережа з лівих припливів Середнього Дніпра, по суті останній значний після Орелі. Південною (лівою) частиною гідрографічної мережі Самари є річка Вовча, що має довжину 323 км і площу басейну 13 300 кв. км. В середній течії Вовчої розташований Покровський район. Його центр Покровське розташований на півшляху між Павлоградом (де Вовча сходиться з Самарою) і Кураховим (верхній край повноводної частини ріки).

Територія району є сильно освоєною під сільськогосподарські угіддя (рис. 2), проте завдяки саме річковій мережі та прирічковим крутосхилам тут збереглися природні ландшафти і відповідні біотопи придатні для видів тварин зі складу дикої фауни. Типові природні біотопи показано на рис. 3.

Покровський район – це місцевість, що загалом сильно трансформована діяльністю людини: значну частку території займають орні землі. Природні та напівприродні комплекси збереглися переважно у заплаві Вовчої, в невеликих лісових масивах та деінде вздовж транспортних магістралей, місць з сильно посіченим рельєфом, які непридатні для рільництва та забудови.

Мережа об'єктів і територій ПЗФ району представлена переважно заказниками місцевого значення, площею від 10 до 3500 га. При площі району в 121,0 тис. га, територія ПЗФ становить 8,6 тис. га (більше 7 %). Основним полігоном дослідження є територія, що зарезервована під Покровсько-Дібрівський регіональний ландшафтний парк (РЛП), Дібрівський лісовий заказник загальнодержавного значення (1079 га), та вісім заказників місцевого значення. Серед останніх – лісовий заказник Андріївський ліс (10 га, місцева назва – Макаренський сад), ентомологічний заказник Покровський (30,6 га) і ландшафтні заказники Березово-Вишневецький (1076,9 га), Вершина (48,4 га), Воронівський (664,4 га), Річка Гайчур (1254,5 га), Річка Янчур (978,4 га), Старокасянівський (3504,2 га).

Огляд видів

Загалом узагальнено інформацію про 52 види із шести рядів (табл. 1), у тому числі одного виду

зайцеподібних, 21 вид гризунів (8 «немишових» і решта з надродина мишових), 5 видів комахоїдних, 6 видів кажанів, 15 видів хижих, 4 видів ратичних. З них 30 зареєстровані на основі фактичних знахідок, 13 видів відомі з суміжних територій із повним охопленням регіону досліджень їхніми ареалами, проте без однозначних фактів наявності, 9 видів входять до фантомної групи, переважно це види на межах ареалів, наявність яких в регіоні досліджень не доведена або які, найімовірніше, зникли.

Найбільша частка видів другої й третьої груп – серед мишовидих гризунів (6 із 13) і кажанів (4 з 6), виявлення й ідентифікація яких вимагають спеціальних зусиль і специфічних типів обліку. Ймовірно, кількість видів з цих груп виявиться більшою за попередні оцінки (наприклад, можна очікувати знахідки окремих видів мишовок, рясоніжок, нічниць тощо).

Єдиним фауністичним списком, дотичним до регіону, що досліджується, є огляд М.Писаревої «Про ссавців штучних лісів степової зони України» (Pysareva 1960), в якому наведено список з 20 видів ссавців (всі крім кажанів) для Великомихайлівського лісового масиву, що знаходиться у прирічковій зоні східної частини Покровського району (47.976231°, 36.514554°). Цей список є основою порівнянь і важливий, окрім всього іншого, для аналізу змін фауни (список без кажанів). В дужках вказано сучасні валідні назви, прийняті в цій праці (основні але застарілі взято в лапки); порядок наведення видів також відповідає прийнятому в цій праці (Zagorodniuk, Emelyanov 2012):

Lepus europaeus, “*Citellus*” “*pygmaeus*” (= *Spermophilus planicola*), *Sicista* “*subtilis*” (= *loriger*), *Spalax microphthalmus*, *Cricetus cricetus*, *Cricetus migratorius*, *Arvicola* “*terrestris*” (= *amphibius*), *Microtus* “*arvalis*” (= *levis*), *Apodemus agrarius*, “*Apodemus*” “*sylvaticus*” (= *Sylvaemus sylvaticus vel uralensis*), *Mus musculus*, *Mus* “*sergii*” (= *spicilegus*), *Rattus norvegicus*, *Erinaceus* “*rumanicus*” (= *roumanicus*), *Sorex araneus*, *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, *Mustela nivalis*, “*Putorius*” *putorius* (= *Mustela putorius*), *Meles meles*, *Martes foina*.

Найближчий стаціонар, де проводять дослідження і який згадано і у І.Барабаша (Barabash-Nikiforov 1928), і у Писаревої (Pysareva 1955, 1960), – Самарський бір, відомий згодом як «Присамарський міжнародний біосферний стаціонар». Сучасний огляд фауни стаціонару (Mikheyev 2003) охоплює мікромамалій (порядок змінено, як і в попередньому випадку):

Рис. 3. Природні місцезнаходження по басейну р. Вовчої в межах Покровського району: (а) Заказник «Річка Гайчур», уроч. Кам'яна балка, 2019; (б) Старокасянівський ландшафтний заказник, 2019; (с) ландшафтний заказник «Річка Гайчур», 2018; (д) Покровський ентомологічний заказник, 2014; (е) Дібрівський лісовий заказник, р. Вовча, 2018; (ф) краєвид на р. Гайчур, 2019; (г) Андріївський ліс (місцеве «Макаренський сад»), 2018; (h) Заказник «Річка Гайчур» (за Писанцями), 2019. Фото Т. Бугай (а, h), Ю. Пазія (b, f), В. Чичикало (c, g), А. Ротта (d, e). Всі фото є на Wikimedia (ліцензія cc + дозвіл авторів)

Fig. 3. Natural habitats in the Vovcha River basin within Pokrovske Raion: (a) Haichur River Reserve, Kamiana Balka, 2019; (b) Starokasianivskyi Landscape Reserve, 2019; (c) Haichur River Landscape Reserve, 2018; (d) Pokrovskyi Entomological Reserve, 2014; (e) Dibrivskyi Forest Reserve, Vovcha River, 2018; (f) view of the Haichur River, 2019; (g) Andriivskyi Forest (local name 'Makarensky Garden'), 2018; (h) Haichur River Reserve (nearby to Pysantsi), 2019. Photos by T. Buhay (a, h), Y. Pazyi (b, f), V. Chychykalo (c, g), A. Rott (d, e). All photos are available on Wikimedia (licence cc + permission of the authors)

Crocidura suaveolens, *Neomys fodiens*, *Sorex araneus*, *Sorex minutus*, *Dryomys nitedula*, *Sicista subtilis* (= *loriger*), “*Clethrionomys*” *glareolus* (= *Myodes glareolus*), “*Terricola*” *subterraneus* (= *Microtus subterraneus*), *Micromys minutus*, *Sylvaemus sylvaticus*, *Sylvaemus tauricus*.

Ряд Зайцеподібні (Leporiformes)

Найбідніший за видовим складом ряд у фауні України, представлений у регіоні одним видом.

Родина Leporidae

• **Засць сірий** (*Lepus europaeus* Pallas, 1778) – один із найпримітніших і численних видів «мисливських» звірів, характерний для відкритих ділянок і неодноразово відмічений на степових

ділянках, коли зайці перебігали дорогою, що розділяла поле і лісосмугу.

Ряд Мишоподібні (Muriformes)

Найбагатший за видовим складом ряд ссавців у складі регіональної фауни, представлений двома групами – немишових (non-Muroidea) і мишових (Muroidea). Перша з них представлена шістьма родами і невеликим (7) числом видів, переважно по одному виду на родину. Друга група представлена двома родами і 11 видами, тобто по 5–6 видів на кожну родину.

Група non-Muroidea

Група представлена переважно великорозмірними гризунами з родин вивіркових (Sciuridae),

Таблиця 1. Видовий обсяг теріофауни Покровського і суміжних районів Дніпропетровщини (середня течія річки Вовчої) за результатами проведеного дослідження: фактичне і очікуване видове багатство за рядами і родами

Table 1. Species composition of Pokrovske and adjacent raions of the Dnipro region (middle reaches of the Vovcha River) based on the results of the study: actual and expected species richness by orders and families

Ряд	Родина	Види та їхні статуси: наявні (●), ймовірно наявні (○) та фантомні (Δ)	Кількість (● + ○ + Δ)
Leporiformes	Leporidae	● <i>Lepus europaeus</i>	1 + 0 + 0 = 1
Muriformes-1 (non-Muroidea)	Sciuridae	● <i>Sciurus vulgaris</i> , ○ <i>Spermophilus planicola</i>	1 + 1 + 0 = 2
	Gliridae	○ <i>Dryomys nitedula</i>	0 + 1 + 0 = 1
	Castoridae	○ <i>Castor fiber</i>	0 + 1 + 0 = 1
	Echimyidae	○ <i>Myocastor coypus</i>	0 + 1 + 0 = 1
	Dipodidae	Δ <i>Allactaga major</i> , ● <i>Sicista loriger</i>	1 + 0 + 1 = 2
	Spalacidae	● <i>Spalax microphthalmus</i>	1 + 0 + 0 = 1
Muriformes-2 (Muroidea)	Muridae	● <i>Micromys minutus</i> , ● <i>Apodemus agrarius</i> , ○ <i>Sylvaemus uralensis</i> , Δ <i>Sylvaemus tauricus</i> , ● <i>Mus spicilegus</i> , ● <i>Mus musculus</i> , ● <i>Rattus norvegicus</i>	5 + 1 + 1 = 7
	Cricetidae	● <i>Cricetulus migratorius</i> , Δ <i>Cricetus cricetus</i> , ○ <i>Myodes glareolus</i> , ○ <i>Ondatra zibethicus</i> , ● <i>Arvicola amphibius</i> , ○ <i>Microtus levis</i>	2 + 3 + 1 = 6
Soriciformes	Talpidae	Δ <i>Talpa europaea</i>	0 + 0 + 1 = 1
	Soricidae	○ <i>Sorex minutus</i> , ● <i>Sorex araneus</i> , ● <i>Crocidura suaveolens</i>	2 + 1 + 0 = 3
	Erinaceidae	● <i>Erinaceus roumanicus</i>	1 + 0 + 0 = 1
Vespertilioniformes	Vespertilionidae	○ <i>Plecotus austriacus</i> , ● <i>Nyctalus noctula</i> , ○ <i>Pipistrellus lepidus</i> , ○ <i>Pipistrellus pygmaeus</i> , ● <i>Eptesicus lobatus</i> , Δ <i>Vespertilio murinus</i>	2 + 3 + 1 = 6
Caniformes	Canidae	● <i>Canis lupus</i> , ● <i>Canis aureus</i> , ○ <i>Nyctereutes procyonoides</i> , ● <i>Vulpes vulpes</i> , ○ <i>Vulpes corsac</i>	3 + 2 + 0 = 5
	Mustelidae	● <i>Mustela nivalis</i> , ○ <i>Mustela erminea</i> , ● <i>Mustela putorius</i> , Δ <i>Mustela eversmanni</i> , ● <i>Neogale vison</i> , ○ <i>Martes foina</i> , Δ <i>Martes martes</i> , ● <i>Vormela peregusna</i> , ○ <i>Meles meles</i> , ● <i>Lutra lutra</i>	5 + 3 + 2 = 10
Cerviformes	Suidae	● <i>Sus scrofa</i>	1 + 0 + 0 = 1
	Cervidae	● <i>Capreolus capreolus</i> , ● <i>Cervus elaphus</i> , ● <i>Alces alces</i>	3 + 0 + 0 = 3
Разом	17 родин	40 родів, 52 вид	28 + 17 + 7 = 52

Примітка: Гризунів розглянуто двома списками: Muriformes-1 – немишові (група родин non-Muroidea) та Muriformes-2 – мишові (надродина Muroidea)

вовчкових (Gliridae), бобрових (Castoridae), тушканових (Dipodidae) і сліпакових (Spalacidae). Фантомів небагато, але вони є. Окремі види, вказані попередниками безпідставно або з сумнівними посиланнями або без деталей, тут не наводяться. Прикладом є бабак степовий (*Marmota bobak*), якого наведено з посиланням на спостереження мисливця в Покровському районі, без деталей (Bulakhov, Pakhomov 2006).

Родина Sciuridae

• **Вивірка лісова** (*Sciurus vulgaris* Linnaeus, 1758) – вид, який ще на поч. XX ст. був відсутній в регіоні: за свідченням М. Милютіна (Myliutin 1930), вивірки не було на Самарі, годі казати про південніші терени в басейні Вовчої. Згодом вид відмічено, проте реєстрації рідкісні, що визначається маргінальним їх поширенням. Зокрема, близько 2000–2002 р. в с. Водяне (наразі напівпопелене) вивірка була відмічена авторами у парковій зоні, 2024 р. один з місцевих мешканців повідомив про зустріч вивірки в Олександрівському парку в с. Олександрівська Покровської громади.

○ **Ховрах малий** (*Spermophilus planicola* (Satunin, 1908)) – наразі вид відсутній, найближчі знахідки відомі східніше, на прилеглих територіях Донеччини: 1) вокол. с. Новопавлівка Покровського району (48.251111°, 37.212222°, дані за 2005 р.), що на р. Кам'янка, притоці Вовчої (Bronskov, Timoshenkov 2010), 2) окол. с. Комишуваха Волноваського району (47.887778°, 36.588889°, дані 2008 р.), де протікає р. Вовча (Taranenko et al. 2008). Давніші свідчення такі: 1) у навколишніх селах біля Покровського ховрахів «вливали» в часи голоду 1933 та 1947 років, щоби готувати їжу; 2) одна старша жінка з Покровського розповідала, що у 1950-х, коли була школяркою, діти (і вона серед них) ходили в степ на краю селища виливати ховрахів, бо так вимагали у школі; 3) вид вказано в огляді звірів Великомихайлівського лісу 1960 р. (Pysareva 1960).

Родина Gliridae

○ **Соня лісова** (*Dryomys nitedula* (Pallas, 1779)) – типовий мешканець садків регіону. Милютін (Myliutin 1930: 92) зазначає, що як і у випадку з вивіркою, «... його, як це не дивно, я не знайшов у Самарському лісі. Не помічали його тут і старожили лісу, яких я розпитував.» Раз вид відмічено авторами на пасіці, у вулику на початку 2023 р. Гніздо було між рамками (знизу у вулику сітка, гніздо над сіткою), при відкритті вулика соня одразу втекла. В сервісі iNaturalist

цей вид відомий з Самарського району (зх. від Покровського), з окол. Василівки (48.44809°, 35.21086°, 20.07.2024, leg. nataliia21067, URL).

Родина Castoridae

○ **Бобер європейський** (*Castor fiber* Linnaeus, 1758) – регіон входить в зону сучасного розселення бобра, проте прямих спостережень немає, оскільки в районі Покровського поселень виду немає. Ареал виду знаходиться північніше (Volokh 2014), проте при розселенні виду в басейні Дінця декілька бобрів проникло у верхів'я р. Самара на території Олександрівського р-ну Донеччини (Taranenko et al. 2008), і ця нова колонія могла стати засновниками популяції в Посамар'ї. Близько 2018 р. («більше 5 років тому») свіжі сліди перебування бобрів (погризи дерев біля води) біля с. Вовчанськ Васильківського р-н (рибалка «О.С.», особ. повід.).

Родина Echimyidae

○ **Нутрія болотяна** (*Myocastor coypus* (Molina, 1782)) – реєстрацій нутрій у Вовчій не відомо. Напіввільна популяція у 1970–2010-х рр. сформувалася у верхів'ях Самари, в Олександрівському районі Донеччини, де існувало нутрієве господарство (Zagorodniuk 2006). В Покровському нутрій розводили у 2010–2015 рр., напевно й раніше. Внаслідок бойових дій нутрії з'являються на волі за рахунок втеч, зокрема відомі знахідки в окол. Авдіївки (Zagorodniuk 2024).

Родина Dipodidae

Δ **Тушкан великий** (*Allactaga major* (Kerr, 1792)) – фантом, проте очікуваний вид. У колекції ННПМ є зразок тушкана, записаний як «№ 168 *Allactaga major*, Дніпропетровська обл., Васильківський р-н, окол. смт Чаплино, 1900–1915, [leg.] Браунер, спиртова фіксація» (Shevchenko, Zolotukhina 2005), проте перевірка етикеткових даних показала помилковість такого запису, має бути «№ 168/1 М, *Allactaga jaculus* Чаплі, Дніпровський пов., Таврійська губ., coll. Браунера». Отже, стосунку до Чаплиного біля Покровського ця знахідка не має, хоча територія регіону й потрапляє в ареал виду.

• **Мишівка південна** (*Sicista loriger* (Nathusius, 1840)) – вид з незмінно низькою ряснотою і тому малою кількістю відомих знахідок (Zagorodniuk 2015b). Для регіону наведений в огляді М. Писаревої як «*Sicista subtilis*» (Pysareva 1960) для Великомихайлівського лісу (схід Покровського р-ну).

Рис. 4. Сліпак східний (*Spalax microphthalmus*) – частий гість присадибних ділянок: голова і лапа сліпака з мозаїчною пігментацією

Fig. 4. The eastern mole rat (*Spalax microphthalmus*), a frequent visitor to household plots: the head and foot of the mole rat with mosaic pigmentation

Родина Spalacidae

• **Сліпак східний** (*Spalax microphthalmus* Gueldenstaedt, 1770). Вид є звичайним по всьому регіону. Фактичні знахідки в Покровському: городи на садибі на пн. околі, протягом 05–06.2017 здобуто 5 екз. шляхом викопування, 1 екз., вилонений у липні 2018 р., передано до ННПМ. Зразок мав особливості забарвлення: часткову депігментацію ринарія та великі чорні плями на підшвах лап (рис. 4). Старі люди називали «зінським щеням» (поширена приказка «сліпий як зінське щеня»).

Група (надродина) Muroidea

Найбагатша за видовим складом група ссавців, як загалом, так і в межах регіональної фауни. У цій надродині в обсязі фауни регіону – дві родини (в давніших класифікаціях Arvicolidae – окрема від хом'якових родина, відома як політкові, норицеві або щурові), 10 родів та 12 видів. Різноманіття може бути й вищим через можливі знахідки мишака європейського (*Sylvaemus sylvaticus*) та політки підземної (*Microtus subterraneus*).

Родина Muridae

• **Мишка лучна** (*Micromys minutus* (Pallas, 1771)) – нечастий в реєстраціях вид, авторам відомий за однією знахідкою на густо зарослому бур'янами пустирі на краю с. Покровське, ближче до річкової заплави: тварина намагалася, втікаючи від кота, зістрибнути з підпірної стіни нефункціонуючого на той час спорткомплексу, густо зарослого травами, і розбилася (3.05.2018).

• **Житникпасистий** (*Apodemus agrarius* (Pallas, 1771)) – вид поширений в регіоні дослідження і, зокрема відомий і самому селищі Покровське: один екз. принесено котом як здобич, впольовану ним на садибі, розташованій недалеко від річки (18.04.2025, визначено за рештками, по фото).

Вид відомий в регіоні (Великомихайлівський ліс) з 1950-х років (Pysareva 1960).

○ **Мишак уральський** (*Sylvaemus uralensis* (Pallas, 1811)) – однозначних свідчень немає через відсутність спеціальних обліків, проте вид очевидно присутній, оскільки відомий з низки суміжних регіонів (Zagorodniuk 2020). Окрім того, саме цей вид виявляється домінантом при вивченні давніших колекцій з околиць Бахмута, що на сході регіону (Zagorodniuk, Parkhomenko 2018), та по всій Харківщині, яка межує з регіоном з півночі (Markovska, Tkach 2020). Вказівка для Великомихайлівського лісу «*Apodemus sylvaticus*» (Pysareva 1960) майже напевно стосується цього виду.

Δ **Мишак жовтогрудий** (*Sylvaemus tauricus* (Pallas, 1811)) – вид, що в регіоні має південну межу поширення і не відомий за фактичними знахідками (Zagorodniuk 2025b). Ймовірно, його межа поширення аналогічна межі у інших лісових видів, так само неоднозначно присутніх або відсутніх (вивірка лісова, куниця лісова, нориця руда). Єдина перевірена знахідка на лівобережжі Дніпропетровщини стосується більш північних районів – Самарського бору (зразки в ННПМ: Новомосковський р-н, с. Знаменівка, 9 екз., 4–6.06.1952, leg. Сокур (всі згадано тут: Shevchenko, Zolotukhina 2002); там само, Самарський бір, кол. ЗМКУ, 1 екз., 5.06.1952, leg. І. Сокур) (за: Zagorodniuk 2025b).

• **Миша хатня** (*Mus musculus* Linnaeus, 1758) – найзвичайніший вид гризунів садиб і присадибних ділянок, який по суті живе в кожному обійсті. Типова здобич котів. Окремі екземпляри виглядають білолапими, подібно до *Sylvaemus*. Час від час демонструє спалахи чисельності, надто у природі, звідки восени йде до садиб. Так було й восени 2023 р., коли «мишача пошесть» сталася по всьому північному сходу України, зокрема й у Покровському, проте після зими все стихло.

• **Миша курганцева** (*Mus spicilegus* Petenyi, 1882) – вид є звичайним для регіону, і район Покровського входить до центральної частини видового ареалу (Zagorodniuk 2019). Фактичні знахідки в регіоні – Новомосковський р-н, Самарський бір (1935–1936), Синельниківський р-н, Вільне (1937–1938), Покровський рн, Великомихайлівка, Великомихайлівський лісовий масив (1935–1936, 1949–1951), де вид відмічений на полях, в лісосуках, галявинах у лісі (Pysareva 1948, 1955, 1960).

• **Пацюк мандрівний** (*Rattus norvegicus* (Berkenhout, 1769)) – всюдисущий вид чужорідних ссавців, широко поширений в регіоні. Мешкає не

лише селищах, але й виселяється влітку в природу. Часта здобич свійських котів. Наводиться в багатьох працях (напр., Pysareva 1960). У 2024 р. відмічений рибалками («обична криса») на березі річки біля с. Гаврилівка (рибалка «М.П.», особ. повід.).

Родина Cricetidae

• **Хом'ячок сірий** (*Cricetulus migratorius* (Pallas, 1773)) – поширений по всій степовій і лісостеповій зонах вид, проте фактичні знахідки в регіоні не відомі. В давніших працях вид вказувала М.Писарева (Pysareva 1960) для Великомихайлівського лісу, що на сх. Покровського району.

Δ **Хом'як звичайний** (*Cricetus cricetus* (Linnaeus, 1758)) – раніше широко поширений по степовій і лісостеповій зонах вид, проте до кінця XX ст. в багатьох місцях зник. В давніших працях вид вказували для Великомихайлівського лісу (Pysareva 1960), тепер найімовірніше вид зник в регіоні.

○ **Нориця лісова** (*Myodes glareolus*) – типовий мешканець деревостанів, інколи й садів, широко поширений в регіоні, проте має тут південні межі свого ареалу. Фактичні знахідки в Покровському не відомі; найближчі знахідки – у Самарському лісі (Mikheev 2003).

○ **Ондатра мускусна** (*Ondatra zibethicus* (Linnaeus, 1766)) – вид авторами і респондентами в природі не відмічений, хоча відомі численні факти його розведення в неволі у останній третині XX ст. За даними державної статистики «2тп-мисливство» на Дніпропетровщині обліковано 1378 особин цього виду, проте в суміжній з Покровським районом Запорізькій обл. – жодної (Zagorodniuk, Lazarev 2024).

• **Щур водяний** (*Arvicola amphibius* (Linnaeus, 1758)) – типовий гідрофільний вид, характерний для заплавлених комплексів по всьому регіону. Сучасна чисельність напевно вкрай низька, раніше (близько 2010 р.) її спостерігали на річці біля Покровського регулярно (одна з місцевих назв, що звучала, – «річна криса»). У давніших працях вид вказували для Великомихайлівського лісового масиву як «*Arvicola terrestris*» (Pysareva 1960).

○ **Полівка лучна** (*Microtus levis* Miller, 1908) – один з найзвичайніших видів гризунів у відкритих трав'янистих місцезнаходженнях. У давніших працях вид вказували для Великомихайлівського лісового масиву як «*Microtus arvalis*» (Pysareva 1960) (нині це назва іншого виду, що є двійником для *M. levis*). Попри наявність в Україні трьох видів-двійників групи «*arvalis*» у лівобережному Подніпров'ї відомі

знахідки виключно вказаного виду, *M. levis* (Zagorodniuk 2019: 32).

Ряд Мідицеподібні (Soriciformes)

У списку комахоїдних – 5 видів чотирьох родів трьох родин. Достовірно відомі лише три види, окрім двох вказаних фантомів (кріт та мідиця мала) можливі знахідки ще двох видів – білозубки білочеревої (*Crocidura leucodon*) та рясоніжки великої (*Neomys fodiens*).

Родина Talpidae

Δ **Кріт європейський** (*Talpa europaea* Linnaeus, 1758) – вид на межах свого поширення, відомий в регіоні з ізольованого поселення в нижній течії Самари (Abelentsev, Pidoplichko 1956). За оглядом М. Милютіна (Myliutin 1930), у першій третині XX ст. кріт був на обох берегах Самари і, напевно, Самарський лісовий масив був межею у його поширенні на південь. Попри це, кріт, ймовірно, зараз знаходиться у фазі розселення і може з'явитися в басейні Вовчої подібно до того, як він розселився вглиб степової зони уздовж річок на Дінці (Korobchenko 2009) і Дністрі (Dyatlova, Rozhenko 2017).

Родина Soricidae

○ **Мідиця мала** (*Sorex minutus* Linnaeus, 1766) – вид не відомий для регіону за літературними даними (Abelentsev, Pidoplichko 1956; Pysareva 1960), проте відомо, що він знаходиться у фазі активного розселення по всій степовій зоні, включно з Луганщиною і Донеччиною (напр., Zagorodniuk, Sirenko 2007). Це дозволяє сподіватися на підтвердження знахідок виду при цільових відловах.

• **Мідиця звичайна** (*Sorex araneus* Linnaeus, 1758) – Вид відомий за основними зведеннями лише для Самарського бору (Abelentsev, Pidoplichko 1956), де наразі має надвисоку щільність популяції (Mikheyev 2003), ще раніше його вказували для Великомихайлівського лісу як єдиний для тих місць вид землерийок (Pysareva 1960); напевно є й в інших місцях, проте це ще треба довести.

• **Білозубка мала** (*Crocidura suaveolens* (Pallas, 1811)) – вид, однозначно присутній у фауні регіону і трапляється навіть в будинках, проте в літературі є вказівки тільки для нижньої течії Самари (Abelentsev, Pidoplichko 1956). До цього виду можна віднести й знахідку невизначеної землерийки в сервісі iNaturalist, де наведено фото зразка (на жаль, неякісне) з окол. с. Богданівка Петропавлівського р-ну

Рис. 5. Їжак білочеревий на присадибній ділянці в м. Покровське. В населених пунктах їжаки тут звичайні, в природі – нечасті. Фото А. Ротта, 25.05.2017

Fig. 5. A white-breasted hedgehog in a household plot in Pokrovske. Hedgehogs are common in settlements here, but rare in the nature. Photo by A. Rott, 25.05.2017

(48.48621°, 36.10974°, 28.02.2023, як «*Sorex*», leg. streptopelias, URL).

Родина Erinaceidae

• **Їжак білочеревий** (*Erinaceus roumanicus* Barrett-Hamilton, 1900) – один із найбільш помітних видів синантропних ссавців регіону (рис. 5), який мешкає фактично повсюдно, і навесні нерідко в селищах можна зустріти їжачиху з малятами. У квітні 2018 р. на одній із садиб пару їжаків відмічено у купі гілля; в селі Олександрівка близько 2015 р. собака задавила кілька їжаків і виїла їх.

Ряд лиликоподібні (Vespertilioniformes)

Список теоретично можливих (очікуваних) видів може бути великим, порядку 10–15. Тут наведено ті з них, щодо поширення яких в регіоні є однозначні відомості. Достовірна інформація про кажанів Покровського і суміжних районів стосується лише двох видів, ще три є очевидно присутніми, проте без фактичних реєстрацій, і ще один пропускається.

Родина Vespertilionidae

○ **Вухань австрійський** (*Plecotus austriacus*) – чужорідний вид, що перебуває у фазі активного розселення у північно-східному напрямку (Zagorodniuk 2019). Найближчі суміжні знахідки – с. Спаське Новомосковського р-ну Дніпропетровщини (2016, 48.659444°, 35.048031°) (Manyuk, Lahuta 2017), що на пн.-зх. від району досліджень, та м. Покровськ Донецької обл. (09.12.2018°, 48.281787°, 37.184946°) (Vlaschenko et al. 2023), що на сх. від Покровського.

○ **Нетопир білосмугий** (*Pipistrellus lepidus* Blyth, 1845) – чужорідний вид, який розселився у регіоні близько 1995–2000 рр. (за: Zagorodniuk & Negoda 2001). Виразний синантроп, що часто з'являється в людських оселях. Напевно звичайний в регіоні, проте фактичні знахідки в Покровському районі відсутні, тому його наведено у статусі «фантомного».

○ **Нетопир нізмей** (*Pipistrellus pygmaeus* (Leach, 1825)) – чужорідний вид, що є двійником нетопира малого (*P. pipistrellus*), від якого відрізняється за тонкою морфологією і ультразвуками, а важливою екологічною ознакою є його приуроченість до різного типу штучних сховищ (обшивка будинків і балконів, водонапірні башти, вагончики тощо), в яких віл влаштовує часто численні колонії, по 30–300 особин. Хоча вид вперше виявлений саме на Дніпропетровщині (Mayer, von Helversen 2001), надійних даних по басейну Вовчої немає.

• **Нічниця дозріна** (*Nyctalus noctula* (Schreber, 1774)). 1 екз. виявлено 31.01.2018 під крівлею у щілині крокв на горищі будинку культури. Зразок в колекції ННПМ; це акуратно виїдена зсередини шкурка, лапки і крила складені (місце доступне лише куницям, на перемичці крокв) (рис. 6, а). Загалом регіон лежить південніше основного літнього ареалу виду (Zagorodniuk, Rebrov, 2014).

• **Пергач донецький** (*Eptesicus lobatus* Zagorodniuk, 2009) – типовий мешканець садиб, оселяється в різноманітних нішах і на горищах. Один з виявлених авторами зразків (11.2019, leg.

Рис. 6. Ліворуч – фото шкурки вечірниці дозірної (*Nyctalus noctula*), виявленої на горищі будинку культури в с. Покровське 31.01.2018. Праворуч – кажан, виявлений у приміщенні при його ремонті, 11.2019 (визначено як пергач)

Fig. 6. Left: photo of the skin of the common noctule (*Nyctalus noctula*) found in the attic of the House of Culture in Pokrovske, 31.01.2018. Right: a bat found in the building during its renovation, 11.2019 (identified as serotine bat)

Ю. Пазі́й, фото на рис. 5, *b*) передано до запорізьких волонтерів, проте однозначна ідентифікація не проведена, а доступні для аналізу деталі на фото є недостатніми (див. рис. 6, *b*). Інший великорозмірний кажан, за описом – пергач, залетів у Будинок культури Покровського влітку 2024 р., де тримався тривалий час, що дозволило його докладніше розгледіти. Віднесення місцевих пергачів до аловиду *Eptesicus lobatus* зроблено на підставі ареалогічного критерію (Zagorodniuk 2009).

Δ **Лилик двоколірний** (*Vespertilio murinus* Linnaeus, 1758) – загалом звичайний вид у складі фауни регіону (Bulakhov, Pakhomov 2006), схильний до синантропії, тому може зустрічатися і в будівлях, надто восени біля багатопверхової забудови, для регіону не характерної. За оглядом 1998 р. вид має найвищий серед кажанів Дніпропетровщини бал чисельності (Bulakhov, Chegorka 1998). Достовірних знахідок цього виду по Вовчій не відомо.

Ряд псоподібні (Caniformes)

Фактично наявно три види псових (Canidae, плюс два умовно фантомні [○] – *Nyctereutes procyonoides* та *Vulpes corsac*) та вісім видів родини мустелових (Mustelidae, плюс два фантомні – *Mustela eversmanni* та *Martes martes*). Натомість, можна очікувати появу ракунів (*Procyon lotor*), найближчою реєстрацією яких є окол. м. Бахмут, що пояснюється втечами з культури внаслідок руйнації покинутих біженцями розплідників (Zagorodniuk 2024).

Родина Canidae

• **Вовк сірий** (*Canis lupus* Linnaeus, 1758) – згадки від часів, описаних у Яворницького, й до усіх подальших оглядів, як давніших (Rysareva 1960), так і сучасних (Bulakhov, Pakhomov 2006; Volokh 2023). Вовків раніше регулярно здобували мисливці по всьому району. У авторів є запис про вдале полювання мисливців на вовків біля с. Водяного близько 2017 р. (і пізніше).

• **Шакал** (*Canis aureus* Linnaeus, 1758) – даних по району немає. Найближчі знахідки – в Маріуполі (Бронсков) та в Бахмуті («Артемівську»: Volokh 2003b). Огляд знахідок цього виду в Україні (Zagorodniuk 2014) засвідчує, що шакал напевно присутній по всіх території Приазов'я, зокрема й на межі Дніпропетровщини та Донецчини. Опитані мисливці жодного разу не зустрічали канід, відмінних від вовка або пса. За Волохом (loc. cit.): «З низьзя Дону окремі мігранти проникли в угіддя Артемівського району Донецької області (2003 р.), Добропільського району (2005 р.), ..., де

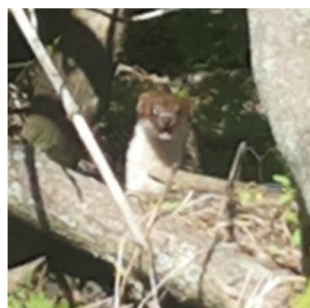

Рис. 7. Деякі представники «мисливської» фауни Покровського району: *a* – вовк біля р. Вовча в окол. с. Олександрівка, літо 2023, фото Є. Рябка, *b* – лис рудий з окол. с. Великомихайлівка (30.05.2021, фото Я. Шелест-Тихої, Wikimedia); *c* – місце спостереження пари шакалів 6.08.2022 в окол. с. Братське біля Покровського (зйомка з великої відстані слабкою оптикою, фото Є. Рябка), *d* – ласка в літньому хутрі, фрагмент з фото з мережі iNaturalist (фото kateryna_dp, 26.04.2015, URL); *e* – візон річковий на території заказника Бакаї в долині р. Вовча (фото О. Сизенка, 11.08.2012)

Fig. 7. Some representatives of the game fauna of Pokrovskii Raion: *a*, wolf near the Vovcha River in the vicinity of Oleksandrivka, summer 2023, photo by E. Riabko; *b*, red fox from the vicinity of the village of Velykomykhailivka (30.05.2021, photo by J. Shelest-Tykhaya, [Wikimedia](#)); *c*, observation site of a pair of jackals on 6.08.2022 in the vicinity of Bratske near Pokrovske (long-range shooting with weak optics, photo by E. Riabko); *d*, a weasel in summer fur, a fragment from a photo on the web iNaturalist (photo by kateryna_dp, 26.04.2015, URL); *e*, the American mink in the territory of the Bakai Reserve in the Vovcha River valley (photo by O. Syzenko, 11.08.2012)

кількох із них зловили мисливці» [перекл. з рос.]. Добропілля – селище на Самарі. Пару шакалів один з авторів спостерігав і зняв на відео 6 серпня 2022 р. на полі в окол. пасіки біля села Братське (рис. 7, b). Поведінкові особливості шакала на відео підтвердили фахівці (М. Роженко, С. Жила).

○ **Єнот уссурійський** (*Nyctereutes procyonoides* (Gray, 1834)) – чужорідний вид, не відомий авторам для прямими даними для Покровського району. Проте за даними державної статистики «2тп-мисливство» на Дніпропетровщині обліковано 426 особин цього виду, і поширення напевно є суцільним (Zagorodniuk, Lazariev 2024), тому вид може вважатися поза статусом «фантомний».

● **Лис рудий** (*Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758). Звичайний вид хижих регіону, один з найпримітніших видів диких ссавців. Нещодавно (2018) у підвалі школи спіймано лисицю, хвору на сказ (лабораторне підтвердження). Лисиці – найчастіший об'єкт уваги, який часто потрапляє й на фото (рис. 7, a).

○ **Лис степовий**, або корсак (*Vulpes corsac*) – в Покровському районі не відомий, проте ця територія входить в ареал виду. Найближчі фактичні знахідки – на Запоріжжі та в околицях с. Межова, де особину цього виду здобули (і передали нам) білоруські мисливці (Zagorodniuk, Savarin 2014). Вид легко визначається дистанційно, проте для мисливців всі лиси – один вид, тому даних мало.

Родина Mustelidae

● **Ласка** (*Mustela nivalis* Linnaeus, 1766) – звичайний вид регіону, проте кількість реєстрацій невелика (рис. 7, c). Достовірно визначених до виду реєстрацій з Покровського району немає. В мережі iNarutalist відмічена знахідка ласки в окол. с. Вільне Синельниківського р-ну (48.39079°, 35.53070°; 26.04.2015, leg. katelyna_dp, URL). Ця ласка має бути віднесена до південної форми (верхня губа не біла, проте інші ознаки не видні). По півдню області має проходити межа північної і південної форм (Zagorodniuk 2015a), проте з урахуванням цих даних її треба провести північніше.

○ **Горностаї** (*Mustela erminea* Linnaeus, 1758) – вид, що знаходиться на південних межах свого поширення і практично відсутній в регіоні досліджень. У «Фауні України» відмічений на карті лише для одного місцезнаходження у регіоні досліджень – у місці сходження Вовчої і Самари (Abelentsev 1968: 200). У інших джерелах (напр., Barabash-Nikiforov 1928; Pysareva 1960) не відмічений; невідомі його знахідки в регіоні й авторам цього огляду.

● **Тхір темний** (*Mustela putorius* Linnaeus, 1758) – звичайний вид у фані регіону, відомий здавна (Pysareva 1960). Загалом це синантропний вид, що характерно для вселенців (один з небагатьох вселенців з північного заходу). Резиденти повідомляють, що по селах часто водяться тхори.

Δ **Тхір степовий** (*Mustela eversmanni* Lesson, 1827) – колись типовий мешканець степу, для якого Посамар'я цілком входило в ареал поширення. Понад те, у «Фауні України» заточкований весь регіон, не менше 5 точок для басейну Вовчої (Abelentsev 1968: 136). Попри це, фактичні дані (тим паче сучасні) з Покровського чи суміжних районів відсутні.

● **Візон річковий** (*Neogale vison* (Schreber, 1777)) – коловодний чужорідний вид. Вид відмічений в долині Вовчої в заказнику «Бакаї» 11.08.2012 (48.192183°, 36.006475°), нині Синельниківський р-н (спостер. і фото О. Сизенка, В. Манюк, особ. повід., фото на рис. 7, d). Вид є також на Клебан-Біку (відео 18.02.2020 на youtube, як «норка європейська», URL) та в Олександрівському р-ні Донеччини, у верхів'ях Самара, в окол. с. Олександрівка та с. Левадне (О. Резнік, особ. повід.). За даними державної статистики «2тп-мисливство» на Дніпропетровщині обидві «норки» (аборигенна і візон) відсутні (див.: Zagorodniuk, Lazariev 2024). Проте очевидним є ріст чисельності і відповідне розширення ареалу, зокрема з заходу (з боку Дніпра) та з півночі, з боку Полтавщини, де вид явно нарощує свою присутність (Lazariev et al. 2024).

○ **Куна кам'яна** (*Martes foina* (Erxleben, 1777)) – типовий мешканець селищ регіону, що в історичні часи розселився з півдня (Крим, Кавказ, Балкани), тобто по суті є чужорідним. Відмічений М. Писаревою для Великомихайлівського лісу (Pysareva 1960), у «Фауні України» заточкований весь регіон (Abelentsev 1968: 68). В історії зі знайденою на горіщі шкіркою кажана (див. рис. 6, a) напевно мова має йти про хижацтво цієї куниці.

Δ **Куниця лісова** (*Martes martes* (Linnaeus, 1758)) – вид на південних межах свого поширення; у «Фауні України» його відмічено для середньої і нижньої течії Самари (Abelentsev 1968: 107), пізніше (Volokh 2014: 102–103) південну межу поширення проведено по Самарі і наведено дві ізольовані точки південніше, у т.ч. «полезакисні лісосмуги (2001, 2002) біля с. Максимівка Вільнянського [нині Запорізького] району Запорізької області». В Покровському районі вид невідомий.

● **Перегузня степова** (*Vormela peregusna* (Gueldenstaedt, 1770)) – один з небагатьох

степових видів, чисельність якого в цілому росте (Zagorodniuk, Korobchenko 2008), як і кількість відомих місць реєстрації (Zagorodniuk, Vyshnevskiy 2022). Одні з найдавніших згадок для регіону узагальнено у огляді Милютіна (Myliutin 1930), який вказує перегузню для Павлограда (з посиланням на Черная) та Артемівського (=Бахмута) з посиланням на В.Аверіна (Averin 1924, 1928). Найближчі сучасні знахідки, включені у карту 2022 р. (Zagorodniuk, Vyshnevskiy 2022), – Карлівське вдсх. у верхів'ях Вовчої (фото від Д.Пилипенка), та дві точки в окол. Олександрівки, що у верхів'ях Самари (власне Олександрівка, повід. О.Резніка 2020; с.Петрівка-1 біля Олександрівки, повід. О.Резніка, 2021). В сервісі iNaturalist є знахідка з Петропавлівського району (на пн. від Покровського), в окол. с. Нова Дача в басейні Самари (48.54047°, 36.17251°, 09.2021, leg. streptopelias, URL).

○ **Борсук європейський** (*Meles meles* (Linnaeus, 1758)) – у Посамар'ї донедавна проходила південна межа ареалу. У «Фауні України» його відмічено для міжріччя Самари й Вовчої (Abelentsev 1968: 26) і Великомихайлівського лісу (Pysareva 1960). Наразі розширення ареалу на південь триває (за: Zagorodniuk, Korobchenko 2008: 140): • Добропільський р-н, Ніканорівський ліс (Kolesnikov, Kondratenko 2004a); • Артемівський р-н, лісосмуги (ibid.); Великоновоселівський р-н, лісосмуги (ibid.); • Клебан-Бикське вдсх. (ibid.). Попри це, нових даних щодо Покровського району у нас немає.

● **Видра річкова** (*Lutra lutra* (Linnaeus, 1758)) – вид на південних межах свого поширення, який майже не проникає у степ. За оглядом ссавців сходу України (Zagorodniuk, Korobchenko 2008: 141) є такі 5 знахідок: • Олександрівка (окол.), верхів'я р. Самара і рибгосп, дані мисливців, 2007 (О.Резнік, особ. повід.); • верхів'я р. Солона, з 1990-х рр. (Volokh 2003a); • верхів'я р. Вовча, з'явився у 1990-х рр. (ibid.); • верхів'я р. Мокрі Яли: з'явився у 1990-х рр. (ibid.); • Ясинуватський р-н, Карлівське вдсх. та ін. водойми в басейні Вовчої: сліди і загиблі молоді (Taranenko et al. 2008)). У «Фауні України» видру відмічено на мапі для району Покровського (Abelentsev 1968: 254), близько 2020 р. були детальні спостереження рибалки на р. Гайчур біля с. Андріївка, де вона ганяла рибу біля поплавків (О.С., особ. повід.).

Ряд Оленеподібні (Cerviformes)

Наведено відомості про чотири види двох родин – свиневих (Suidae) та оленевих (Cervidae). Олень шляхетний (*Cervus elaphus*) фактично відомий

тільки з суміжних районів, лось знаходиться на південній межі свого поширення і присутній спорадично й епізодично. Чисельність всіх видів вкрай мала, а поширення спорадичне, умовно стабільними є лише популяції свині й сарни, але складається враження, що й ці види мають бути віднесені до регіонального червоного списку.

Родина Suidae

● **Свиня дика** (*Sus scrofa* Linnaeus, 1758) – найбільш чисельний вид ратичних порівняно з іншими їх видами. За повідомленнями старших людей, вид присутній в районі постійно впродовж останніх кількох десятиліть, проте бувають значні зміни чисельності. Свині заходять на посіви, «товчуть» пшеницю, є серія прямих спостережень останніх двох років. У 2022 р. з'явилося багато здичавілих свійських свиней, і охочі переселенці влаштовували «сафари» для заготівлі м'яса на наступний рік (2023), в угіддях на межі із Запорізькою областю (тобто свині добре пережили зиму). Місцями в заплавах надвисока чисельність, що відмічають рибалки.

Родина Cervidae

● **Сарна європейська** (*Capreolus capreolus* Linnaeus, 1758) – єдиний примітний вид ратичних завдяки неприхованому способу життя і відносно високій чисельності. Авторами не раз відмічений на полях та узліссях, влітку 2022 р. великого козла спостерігали на пасіці в окол. Єгорівки. Влітку 2021 р. самця сарни було вивільнено з пастки на степовій ділянці біля с. Водяне (рис. 8) і після реабілітації випущено.

Рис. 8. Представники ратичних з регіону досліджень: а – сарна європейська, після вивільнення з пастки (степ біля с. Водяне, 2021 р., фото Є. Рябка); б – олень благородний в окол. Тернуватого (фото В. Коломийчука, 18.10.2008, з мережі iNaturalist)

Fig. 8. Representatives of ungulates from the study area: a, European roe deer, after release from a trap (steppe near Vodiane village, 2021, photo by E. Riabko); b, red deer in the vicinity of Ternuvate (photo by V. Kolomiichuk, 18.10.2008, from iNaturalist network)

● **Олень шляхетний** (*Cervus elaphus* Linnaeus, 1758) – рідкісний по всьому регіону, що зберігся у окремих лісових масивах, що мають заповідний статус. Найближча знахідка – у заказнику «Гайчур» (р. Гайчур – притока Вовчої) біля с. Тернувате в Новомиколаївському р-ні Запорізької обл., біля пд. межі Покровського р-ну (47.82341°, 36.16943°, 18.10.2008, leg. vkolomiychuk, URL).

● **Лось європейський** (*Alces alces* (Linnaeus, 1758)) – вид на південній межі свого поширення, з точкою реєстрації на пд.-зх. Покровського району на межі із Запорізькою обл. (Smagol *et al.* 2012). У 2014 р. в області обліковано лише два лосі («2тп–мисливство»), у 2020 та 2021 рр. – по одному, у 2022 р. – жодного (URL стор. 114), що є явно заниженою оцінкою. До 2014 р. лосі тир-лувалися у Дібрівському лісі (Дібрівський – лісовий заказник біля с. Великомихайлівка, на сх. від Покровського), далі невідомо, оскільки територія закрита для відвідувань.

Аналіз складу фауни

Це дослідження є одним з прикладів первинної інвентаризації біоти, який може бути позначений як «верхівкова біота» (Zagorodniuk 2025a). Цінність таких даних, попри неповноту обстеження цього регіону (і загалом Посамар'я), полягає в наступному:

1) регіон є білою плямою як у фауністиці, так і біогеографії, тут проходять межі ареалів низки видів, зокрема більш північних лісових (вивірка руда, мишак жовтогрудий, нориця руда, напевно і бурозубі землерийки – рясоніжки й мідиці та ін.), більш східних і південних степових (ховрах малий, тушкан великий, лис корсак та ін.), також це є зоною неповного проникнення інтродуцентів (зокрема ондатра мускусна, візон річковий);

2) війна, що триває, обмежує перспективи нових теренових досліджень, особливо в таких регіонах, як басейн річки Вовча, і за таких умов «нічого не залишається», як узагальнювати матеріали по найбільш проблемних регіонах, а надто по територіях, що зазнають значних впливів від війни та всієї воєнної активності військових;

3) матеріал про склад фауністичних комплексів, що накопичений на сьогодні і може бути узагальнений, є важливою основою для майбутніх порівнянь, зокрема для оцінок змін біоти внаслідок війни, адаптацій територій до ведення бойових дій, змін (і часто припинення) всіх традиційних форм природокористування, тривалої заборони полювання і небезпек браконьєрства.

Отже, цінність фауністичних оглядів є абсолютною, вони з часом не втрачають своєї значи-

мості, а, навпаки, набувають її, оскільки є точкою відліку для оцінок будь-яких змін у природі. Тим паче, коли мова йде про малодосліджені чи недосліджені раніше регіони. Окрім того, завдяки таким оглядам і ревізіям виявляються задачі щодо уточнення статусів присутності окремих найменш досліджених видів. І особливо важливим є окреслення кола фантомних (маргінально поширених або ймовірно зниклих) і напівфантомних (високо очікуваних) видів, що може становити інтерес при плануванні нових досліджень регіону.

Недооблік та фантомні види

При аналізі і оцінках недообліку мова передусім має йти про дрібних ссавців – кажанів, землерийок, мишовидих гризунів. Загалом фантомів (маркер Δ) у реконструйованому списку – 16 %, а з урахуванням видів, по яких дані застарілі або тільки з суміжних районів (Δ + ○), – 42 %. Проте значною мірою це визначається не так статусом видів, як рівнем знань про них. З огляду на війну, що триває, у нас немає можливостей деталізувати набуті знання і проводити додаткові дослідження, проте започаткований майже 10 років тому цей огляд в процесі роботи (вкл. пошук нових джерел інформації) дозволив зняти половину статусів «фантом» з низки видів.

Нові прориви з покращенні знань про місцеву фауну можливі передусім завдяки збору сов'язаних пелеток та ідентифікації видів-жертв в них (насамперед мишовидих і землерийок – Muridae, Cricetidae & Soricidae) та застосуванню ультразвукової детекції та (або) відловів павутинними тенетами кажанів. Проте особливості поточного життя (обмеження у виходах в природу і тривала комендантська година, проблеми комунікації) вимагають відтермінувати такі дослідження до кращих часів.

Окрім аналізу типових для річкової мережі заплавної, лісових і лучних фауністичних комплексів ще одним із напрямків пошуку має стати аналіз степових угруповань, наразі майже зниклих. Велика частка раритетів (напр., тушкани і мишівки, ховрахи і хом'яки, хом'ячки і строкатки та ін.) є саме степовими, проте найімовірніше, ця частина фауни потерпає найбільше і від господарських зусиль сапієнсів, і від бойових дій та інших форм мілітарної активності.

Фауністичні комплекси

Фауна включає декілька складових, серед яких найпримітнішими є: 1) коловодний комплекс і заплавної комплекс, 2) степове фауністичне ядро, 3) дендрофільні та лісові види, 4) мислив-

ська фауна, 5) синантропний комплекс. Частина видів має «перехідні» статуси і приурочена до 2–3 комплексів. У таких випадках ми відносили вид до одного з комплексів, більш типовий з нашої точки зору, а в інших такі види згадано в загальних зауваженнях.

«Коловодний і заплашний комплекси» – найпримітніша частина фауни, добре відома як фахівцям, так і пересічним громадянам (надто рибалкам і мисливцям). В його складі найбільш відомими є середньорозмірні звірі, проте саме серед них є чимало фантомів або незакономірно присутніх видів і видів з малою кількістю спостережень. Серед них – бобер євразійський (*Castor fiber*), видра річкова (*Lutra lutra*), ондатра мускусна (*Ondatra zibethicus*), щур водяний (*Arvicola terrestris*), кріт європейський (*Talpa europaea*). До цього тяжіє низка дрібних мишовидих гризунів (напр. житник пасистий *Apodemus agrarius* та мишка лучна *Micromys minutus*) та практично всі «мисливські» види, що знаходять тут кращі захисні й кормові умови та водопій – свиня дика (*Sus scrofa*), сарна європейська (*Capreolus capreolus*) та ін. Тут же може бути присутній і дендрофільний комплекс (див. далі), оскільки більшість лісових місцезнаходжень «затиснуті» до річок.

«Степове фауністичне ядро» – найбільш вразлива частина біоти по всій степовій природній зоні, годі казати про маргінальні угруповання на межі степу і лісостепу в районі розгалужених річкових мереж. Тобто, фауністичний степовий комплекс малий, а через розорювання більшості плакорів – майже втрачений. Винятком є остепнені схили на бортах річкових долин та лучно-степові ділянки по розлогих балках (див. фото на рис. 3). Серед втрачених видів, які напевно були в регіоні і переважно є прямі свідчення такого – ховрах малий (*Spermophilus planicola*), тушкан великий (*Allactaga major*), мишівка південна (*Sicista loriger*), хом'як звичайний (*Cricetus cricetus*), хом'ячок сірий (*Cricetulus migratorius*). З сучасних однозначних знахідок можна згадати хіба що лиса степового (*Vulpes corsac*) і умовно степової білозубки малої (*Crocidura suaveolens*).

Дендрофіли та лісові види. Більшість видів дендрофільної групи (включно з сільвантами, які пов'язані не так з деревами, як з рослинністю підліску або з підстилкою або є узлісними) – це переважно представники більш північних фауністичних угруповань, які мають в регіоні дослідження південні межі свого поширення. Попри це, деякі з видів проникають до Вовчої і присілкових лісопарків та лісових масивів (напр. і Великомихайлівського лісу). Такими

є мишак жовтогрудий (*Sylvaemus tauricus*), вивірка лісова (*Sciurus vulgaris*), куниця лісова (*Martes martes*), мідія велика (*Sorex araneus*), кріт європейський (*Talpa europaea*) тощо. Останні два види, а також і житник пасистий (*Apodemus agrarius*) і мідія мала (*Sorex minutus*) легко освоюють також заплави і можуть проникати далеко вглиб степу вздовж річок. Жодний з цього комплексу не є типовим для регіону, всі вони маргінали, проте в окремих місцезнаходженнях можуть досягати помітної чисельності. Те саме можна сказати про низку видів кажанів, включно з нетопиром лісовим (*Pipistrellus nathusii*), вечірницею малою (*Nyctalus leisleri*), низкою видів нічних (*Myotis nattereri*, *brandtii* etc.), не включених до цього огляду через брак даних. Список видів напевно буде розширятися, надто для кажанів.

«Мисливська» фауна. Звичайно ця частина фауни найбільш відома і є основою списків відомої місцевої біоти будь-якої території, що аналізується (Zagorodniuk, Dykuu 2012). Проте не все так однозначно. 10 років війни фактично знищили полювання, вже третій рік не ведеться й державна статистика за формою «2тп-мисливство», та й немає кому її вести. Авторами зібрано відомості про 5 видів, у т.ч. чотирьох видів з ряду оленеподібних (Cerviformes), 13 видів псоподібних (Caniformes), одного виду зайцеподібних (Leporiformes), чотирьох видів гризунів (Muriformes). Це оцінки повних списків, проте фактичні списки є не значно меншими (неоднозначні дані або лише одиничні реєстрації бобра, нутрії, вивірки, оленя, лося, куниці лісової, червонокнижний статус чотирьох з них). Важливим фактором існування цієї частини фауни є відсутність з 2014 р. полювання.

Синантропи. Абсолютними синантропами є миша хатня і пацюк мандрівний (*Mus musculus* & *Rattus norvegicus*). Окрім того, схильність до синантропії демонструють два види кажанів, один вид комахоїдних і два види хижих – нетопир білосмугий (*Pipistrellus lepidus*), пергач донецький (*Eptesicus lobatus*), їжак білочеревий (*Erinaceus roumanicus*), тхір темний (*Mustela putorius*), куниця кам'яна (*Martes foina*). До синантропних місцезнаходжень тяжіє сліпак (*Spalax microphthalmus*), який часом заходить на присадибні ділянки. Сезонно в селищах з'являється і білозубка мала (*Crocidura suaveolens*), яка восени, в період спаду активності комах і пошуках поживи перебирається ближче до садіб і житла, а часто реєструється і в житлових приміщеннях. Схильні до синантропії й вивірки та соні (*Sciurus vulgaris* & *Dryomys nitedula*). У населені пункти заходять й лісові види, зокрема лиси.

Чужорідні види

Індекс змінності фауни – одна з важливих характеристик її сучасного стану і ступеня збереженості. Його визначають через частку чужорідних видів, для чого існує низка індексів. Ми вживаємо поняття «чужорідний» для видів, які з'явилися в історичні (літописні) часи, тобто існують задокументовані в публікаціях факти їхньої появи у складі місцевої фауни фауни. Фактично це види, які були відсутні у реконструйованих списках або не згадувалися для фауни в давніх оглядах, а з'явилися шляхом інвазії, експансії або інтродукції. Найчастіше такі види зустрічаються серед синантропів, і лише частково – серед лучно-степових, заплавлених або лісових комплексів.

У складі сучасної місцевої фауни (повний список) чужорідними видами ссавців є такі: пацюк сірий, миша хатня, нутрія болотяна, ондатра мускусна, нетопир білосмугий, нетопир пігмей, вухань австрійський, пергач донецький, тхір темний, візон річковий, куна кам'яна, єнот уссурийський. Разом 12 видів. Окрім того, до «ближніх» інвайдерів (ареали яких змінюються, і поява яких аналогічна експансіям чужорідних) відносяться такі види, як шакал золотавий, бобр європейський, видра річкова, а також низка лісових видів, що по лісосушках проникають далеко на південь (куниця лісова, вивірка лісова, бобр євразійський, мишак жовтогрудий, кріт європейський тощо).

Зміни фауни

Беручи до уваги першу частину списку чужорідних видів (тобто без локальних інвайдерів) і виходячи з встановленого в цьому дослідженні обсягу списку (за табл. 1) як 52 види, маємо індекс адвентизації $12/52 = 23\%$. Індекс ротації фауни (IFR) буде подібним: базовий список (без чужорідних) – 52 – 12 = 40 видів, кількість зниклих або імовірно зниклих (зокрема ховрах, хом'як, корсак) – три, звідки показник ротації фауни $IFR = ((12 + 3)/2)/40 = 19\%$.

Загалом це непоганий результат, порівняно з іншими локальними і регіональними фаунами, проте важливо пам'ятати, по-перше, про недооцінку наявного різноманіття, по-друге, – про

те, що втрати і зміни локальних біот завжди помітно більші за втрати і зміни регіональних фаун, і в кожному конкретному місці рівні збереженості можуть бути значно меншими, а рівні адвентизації – більшими. Проте маємо надію, що природа переживе цей непростий період і одночасно що лінія фронту не зайде на терени Покровського і суміжних районів, а з урахуванням відтоку населення і відповідного зменшення антропогенного навантаження (включно з повним припиненням полювання і значним скороченням рільництва та лісогосподарювання) – фауністичні комплекси не погіршать свій стан і отримають нові можливості для свого існування, розвитку і відновлення.

Подяки

Автори дякують Є. Улюрі за уточнення щодо колекцій ННПМ, наша подяка колегам, що надали в користування важливі факти і фотоматеріали, зокрема Ю. Пазію (Покровська середня школа), Є. Рябку (Покровське) і Д. Пилипенку (Донецький національний університет), а також місцевим рибалкам (О.С. та М.П.) за повідомлення про спостереження окремих видів ссавців. Дякуємо М. Дребету (НПП Подільські Товтри), І. Євстаф'єву (Кримська обласна СЕС), І. Мерзлікіну (Природний заповідний Михайлівська цілина), М. Роженку (НПП Нижньодністровський) за визначення видів за фотореєстраціями. Дякуємо учасникам конкурсу «Вікі любить Землю» (Н. Бугай, Ю. Пазій, В. Чичикало) за дозвіл використання світлин із зображенням природних біотопів і ландшафтів. Дякуємо рецензентам за важливі зауваження та Золтану Баркасі (ННПМ) за корекцію англійських частин рукопису.

Декларація

Дослідження проведено в рамках відомчої теми відділу музеології Національного науково-природничого музею НАН України за розділом «Вивчення раритетного різноманіття теріофауни зон окупації та бойових дій, аналіз їх поширення на підставі аналізу колекцій та оцінка факторів їх вразливості в умовах війни» (2023–2026 роки).

ABELENITSEV, V. I., PIDOPLICHKO, I. G. (1956) The Order of Insectivores – Insectivora [Ryad komakhoyidni – Insectivora]. *Fauna of Ukraine. Vol. 1* (1). Acad. Sci. UkrSR, Kyiv, 70–228 (in Ukrainian).
AVERIN, V. G. (1924) The marbled polecat and our data on it [Khorek-perevyazka i nashi svedeniya o ney]. *Nature and hunting in Ukraine. Kharkiv*, 155–158 (in Russian).

AVERIN, V. G. (1928) About peregrusna, or the marbled polecat [Pro pereviyazku, abo riaboho tkhora]. *Ukrainian Hunter and Fisherman*, 11–12, 33–35 (in Ukrainian).
BARABASH-NIKIFOROV, I. I. (1928) *Essays on the Fauna of the Steppe Dnipro Region (former Yekaterinoslav Region)* [Narysy fauny stepovoyi Naddnipyrianshchyny

- (*kolyshn'oyi Katerynoslavshchyny*)]. State Print House of Ukraine, Dnipropetrovske. (in Ukrainian).
- BRONSKOV, A., TIMOSHENKOV, V. (2010) Distribution and abundance of the gray ground squirrel (*Spermophilus pygmaeus*) in the Donetsk region [Rasprostraneniye i chislennost' suslika malogo (*Spermophilus pygmaeus*) v Donetskoy oblasti]. *Proceedings of the Theriological School*, 10, 107–114 (in Ukrainian). DOI: 10.15407/ptt2010.10.107
- BULAKHOV, V. L., CHEHORKA, P. T. (1998) Modern state of bat fauna in the Dnipropetrovsk region [Suchasnyy stan fauny kazhaniv Dnipropetrovshchyny]. *Proceedings of the Theriological School*, 1, 100–104 (in Ukrainian).
- BULAKHOV, V. L., PAKHOMOV, A. E. (2006) *Biological Diversity of Ukraine. Dnipropetrovsk Oblast. Mammals (Mammalia)* [Biologichne riznomanittya Ukrayiny. Dnipropetrovs'ka oblast'. Ssavtsi (Mammalia)]. Dnipropetrovsk University Press, Dnipropetrovsk. (in Ukrainian).
- DYATLOVA, O., ROZHENKO, M. (2017) Records and peculiarities of distribution of the European mole (*Talpa europaea*) in the Lower Dnister area [Znakhidky ta osoblyvosti poshyrennia krota yevropeiskoho (*Talpa europaea*) u ponyzzi Dnistra]. *Proceedings of the Theriological School*, 15, 94–96 (in Ukrainian). DOI: 10.15407/ptt2017.15.094
- KOLESNIKOV, M., KONDRATENKO, O. (2006) Current state of populations of rare species of carnivore mammals of family Mustelidae in the south-eastern part of Ukraine [Sovremennoye sostoyaniye populyatsiy redkikh khishchynykh mlekopitayushchikh semeystva Mustelidae na yugo-vostoke Ukrainy]. *Proceedings of Theriological School*, 7, 55–62 (in Russian).
- KOROBCHENKO, M. (2009) Expansion of the European mole (*Talpa europaea*) from the Seversky Donets River valley [Rasshireniye areala krota yevropeyskogo (*Talpa europaea*) v doline reki Severskiy Donets]. *Zoologicheskii zhurnal*, 88 (4), 465–472 (in Russian).
- LAZARIEV, D., LITVINENKO, S., KYZ, V., ULYURA, E., YEVTUSHENKO, G. (2024) The fauna of carnivorans of the family Mustelidae in Poltava region, Ukraine: history and current status [Fauna khyzhykh rodyny Mustelidae na Poltavshchyni: istoriya ta suchasnyy stan]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series Biology*, 56, 24–33 (in Ukrainian). DOI: 10.32782/1998-6475.2024.56.24-33
- MANYUK, V., LAHUTA, A. (2017) *Plecotus austriacus* in the valley of the Kilchen river (left bank of the Dnipro), a new stage of expansion to the East [Vukhan' avstriys'kyy (*Plecotus austriacus*) u ponyzzi r. Kil'cheni (Livoberezhne Podniprov'ya)]. *Proceedings of the Theriological School*, 16, 149–151 (in Ukrainian). DOI: 10.15407/pts2018.16.149
- MARKOVSKA, O., TKACH, H. (2020). Mouse-like rodents and shrews in Kharkiv Oblast (Ukraine): species composition, distribution, and current state of populations [Myshopodibni hryzuny ta zemleryky v Kharkivs'kiy oblasti (Ukrayina): vydovyy sklad, poshyrennya, stan populyatsiy]. *Theriologia Ukrainica*, 19, 27–44 (in Ukrainian). DOI: 10.15407/TU1904
- MAYER, F., von HELVERSEN, O. (2001) Sympatric distribution of two cryptic bat species across Europe. *Biological Journal of the Linnean Society*, 74, 365–374.
- MIKHEYEV, A. V. (2003) Species diversity of micromammalia complex in Samarsky forest (Dnepropetrovsk Region) [Vidovoye raznoobrazie kompleksa mikromammaliyv usloviyakh Samarskogo lesa (Dnepropetrovskaya oblast)]. *Vestnik zoologii*, 37(4), 85–89 (in Russian).
- MYLIUTIN, N. G. (1930) Materials for the fauna Mammalia of Dnipropetrovsk district [Materialy do favny Mammalia Dnipropetrovs'koyi okruhy]. *Proceedings of the Kharkiv Society of Nature Researchers*, 55(2), 77–111. (Notes of the Research Department of Zoology) (in Ukrainian).
- PIDOPLICHKO, I. G. (1937) Totals of analyses of birds of prey's pellets for years 1924–1935 [Pidsumky doslidzhennya pohadok za 1924–1935 rr.]. *Collection of works of the zoological museum*, 19, 101–170 (in Ukrainian).
- POPOV, B. M. (1937) Materials on the avifauna of the Dnipro River rapids [Materialy do ornitofauny porozhystoyi chastyny r. Dnipra]. *Collection of works of the zoological museum*, 20, 41–64. (Ukrainian).
- PYSAREVA, M. E. (1948) Ecology and systematics of the mound mouse [K ekologii i sistematike kurganchikovoy myshi]. *Collection of Works of the Biological Faculty of the Dnepropetrovsk State University*, 32, 68–71 (in Ukrainian).
- PYSAREVA, M. E. (1955) Comparative ecological and zoogeographical sketch of mammals of the Samara and Bolshemikhailovsky forest massifs [Sravnitel'nyy ekologo-zoogeograficheskyy ocherk mlekopitayushchikh Samarskogo i Bol'shemikhaylovskogo lesnykh massivov]. *Collection of Works of the Biological Faculty of the Dnepropetrovsk State University*, 54, 101–112 (in Ukrainian).
- PYSAREVA, M. E. (1960) About mammals of artificial forests of the steppe zone of the Ukrainian SSR [O mlekopitayushchikh iskusstvennykh lesov stepnoy zony USSR]. *Artificial forests of the steppe zone of Ukraine*. KSU, Kharkiv, 383–400 (in Russian).
- TARANENKO, L., MELNICHENKO, B., PILIPENKO, D., DYAKOV, V. (2008) Rare species of terrestrial mammals of Donetsk region: current status and prospects for their protection [Raritetnyye vidy nazemnykh mlekopitayushchikh Donetskoy oblasti: sovremennoye sostoyaniye i perspektivy ikh okhrany]. *Proceedings of the Theriological School*, 9, 187–198 (in Russian).
- SHEVCHENKO, L. S., ZOLOTUKHINA, S. I. (2002) *Mammals. Issue 1. Murids (Muridae)* [Mlekopitayushchiye. Vypusk 1. Myshinye (Muridae)]. Zoological Museum, NMNH of Ukraine. Kyiv, 1–217 (in Russian).
- SHEVCHENKO, L. S., ZOLOTUKHINA, S. I. (2005) *Mammals. Issue 2. Insectivores, bats, lagomorphs*

- [*Mlekopitayushchiye. Vypusk 2. Nasekomoyadnyye (Insectivora), Rukokrylyye (Chiroptera), Zaytseobraznyye (Lagomorpha), Gryzuny (Rodentia)*]. Zoological Museum of the National Museum of Natural History of Ukraine. Kyiv. (in Russian).
- SMAGOL, V. M., GAVRIS, G. G., SALGANSKII-jr., O. O. (2012) Distribution and abundance of moose, *Alces alces* () [sic!], in Ukraine at the beginning of the xxi century [Poshyrennia ta chyselnist losia, *Alces alces* (Mammalia, Artiodactyla), v Ukraini na pochatku XXI stolittia]. *Vestnik zoologii*, 46 (2): 161–166. (in Ukrainian).
- VLASCHENKO, A., HUKOV, V., TIMOFIEIEVA, O., MOISEIENKO, M., DOMANSKA, A., ZINENKO, O., PRYLUTSKA, A. (2023) Leaping on urban islands: further summer and winter range expansion of European bat species in Ukraine. *European Journal of Ecology*, 9(1), 70–85. DOI: 10.17161/euroj ecol.v9i1.18664
- VOLOKH, A. M. (2003a) Modern distribution of the otter (*Lutra lutra* L., 1758) in Ukraine and its abundance [Suchasne poshyrennia vydry (*Lutra lutra* L., 1758) v Ukraini ta ii chyselnist]. *Bulletin of Zaporizhzhia State University. Series: Physical, mathematical and biological sciences*, 1, 133–139. (in Ukrainian).
- VOLOKH, A. (2003b) The appearance of a jackal in Ukraine and its present distribution [Poyavleniye shakala na Ukraine i yego sovremennoye rasprostraneniye]. *Okhotnik (Hunter)*, 9, 14–15 (in Russian).
- VOLOKH, A. (2023) Distribution of the wolf (*Canis lupus*) in the steppe zone of Ukraine at the turn of the 20th and 21st centuries and its population dynamics [Rozseleennia vovka (*Canis lupus*) u stepovii zoni Ukrainy na zlami XX–XXI stolit ta dynamika yoho chyselnosti]. *Theriologia Ukrainica*, 25, 109–125. (in Ukrainian). DOI: 10.53452/TU2510
- ZAGORODNIUK, I., NEGODA, V. (2001) Pipistrelle bats of the genus *Pipistrellus* and genus *Hypsugo* [Netopyry: rody *Pipistrellus* ta *Hypsugo*]. *Novitates Theriologicae*, 6, 65–72 (in Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I. (2006) Mammals of eastern provinces of Ukraine: composition and historical changes of the fauna [Ssavtsi skhidnykh oblastei Ukrainy: sklad ta istorychni zminy fauny]. *Proceedings of the Theriological School*, 7, 216–259. (in Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I., SIRENKO, V. (2007) *Sorex minutus* (Mammalia) in the natural reserve ‘Kamiani Mohyly’ [*Sorex minutus* (Mammalia) u zapovidnyku ‘Kamiani Mohyly’]. *Vestnik zoologii*, 41 (2), 232. (in Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I., KOROBCHENKO, M. (2008) Rare mammal fauna of eastern Ukraine: composition and distribution of rare species [Raryetna teriofauna skhidnoyi Ukrainy: ii sklad i poshyrennia ridkisnykh vydiv]. *Proceedings of the Theriological School*, 9, 107–156. (in Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I., DYKYY, I. (2012) Hunting mammal fauna of Ukraine: species list and vernacular names [Myslyvska teriofauna Ukrainy: vydovyy sklad i vernakuliarni nazvy]. *Visnyk of the Lviv University. Series Biology*, 58, 21–44. (in Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I. V., EMEL'YANOV, I. G. (2012) Taxonomy and nomenclature of mammals of Ukraine [Taksonomiia i nomenklatura ssavtsiv Ukrainy]. *Proceedings of the National Museum of Natural History*, 10, 5–30. (in Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I., SAVARIN, A. (2012) Steppe fox, *Vulpes corsac* (Mammalia, Carnivora), in the Middle Dnipro Region: the westernmost modern record of the species. *Vestnik zoologii*, 46 (6), 508.
- ZAGORODNIUK, I. (2014) Golden jackal (*Canis aureus*) in Ukraine: modern expansion and status of species. *Proceedings of the National Museum of Natural History*, 12, 100–105.
- ZAGORODNIUK, I., REBROV, S. (2014) Pattern of geographic distribution of *Nyctalus noctula* (Mammalia: Chiroptera) in eastern Ukraine and the formation of new hibernating groups in urban landscapes [Struktura arealu *Nyctalus noctula* (Mammalia) na skhodi Ukrainy ta formuvannia novykh zymivelnykh hrup v urbolandshafti]. *Visnyk of the Lviv University. Series Biology*, 67, 138–147. (in Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I. (2015a) Geographical variability of the coat coloration in the weasel (*Mustela nivalis*) in Ukraine: taxonomy or climate? [Heohrafichna minlyvist zabarvlennia khutra lasytsi (*Mustela nivalis*) v Ukraini: taksonomiia chy klimat?]. *Proceedings of the Theriological School*, 13, 77–86. (in Ukrainian). DOI: 10.15407/ptt2015.13.077
- ZAGORODNIUK, I. (2015b) Birch mice (*Sicista*) in the fauna of Ukraine: estimates of past and present abundance [Myshivky (*Sicista*) u fauni Ukrainy: otsinky kolyshnoi i suchasnoi riasnoti]. *Novitates Theriologicae*, 9, 135–141 (Ukrainian).
- ZAGORODNIUK, I. (2018) Close bat species in the Ukrainian fauna: differences and position in the structure of communities [Blyzki vydy kazhaniv u fauni Ukrainy: vidminnosti ta mistse u strukturi uhrupovan]. *Theriologia Ukrainica*, 16, 51–76 (in Ukrainian). DOI: 10.15407/pts2018.16.051
- ZAGORODNIUK, I., PARKHOMENKO, V. (2018) Boris Valkh and the development of zoology and museology in the East of Ukraine [Borys Valkh ta rozvytok zoolohiï i muzeolohiï na skhodi Ukrainy]. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Biology*, 31, 72–98 (in Ukrainian). DOI: 10.26565/2075-5457-2018-31-8
- ZAGORODNIUK, I. (2019) Range dynamics in sibling species: facts and reconstructions for the mammal fauna of Eastern Europe. *Theriologia Ukrainica*, 18, 20–39. DOI: 10.15407/pts2019.18.020
- ZAGORODNIUK, I. (2020) Distribution and variation of mice group *Sylvaemus microps* & *uralensis* in Eastern Europe: fragmentation and clines. *Theriologia Ukrainica*, 20, 91–104. DOI: 10.15407/TU2012
- ZAGORODNIUK, I., KOROBCHENKO, M., OCHE-RETNA, K. (2022) Checklists of fauna and designations of species status [Kontrolni spysky fauny ta poznachennia statusiv vydiv]. *Cherkasy University Bulletin:*

- Biological Sciences series*, 2, 21–31. (in Ukrainian). DOI: 10.31651/2076-5835-2018-1-2022-2-21-31
- ZAGORODNIUK, I. (2024) Fauna of war: trench fauna, polemochors, stray and alien animals (theriological aspects) [Fauna viiny: okopni fauny, polemokhory, bezprytulni, invaidery (teriologichni aspekty)]. *Theriologia Ukrainica*, 27, 3–24. (in Ukrainian). DOI: 10.53452/TU2703
- ZAGORODNIUK, I., LAZARIEV, D. (2024) Dynamics of distribution of introduced mammals in Ukraine and factors influencing them. *Biosystem Diversity*, 32(4), 522–542. DOI: 10.15421/012455
- ZAGORODNIUK, I. (2025a) ‘Apex’ or ‘visible’ fauna: concept and application [“Verkhivkova”, abo «prymitna» fauna – kontsept i zastosunky]. *Novitates Theriologicae*, 17, 17–25. (in Ukrainian) DOI: 10.53452/nt1706
- ZAGORODNIUK, I. (2025b) Mouse *Sylvaemus tauricus* (Mammalia) in the South of Ukraine: limits and peculiarities of distribution in the context of historical biogeography [Areal myshaka *Sylvaemus tauricus* na pivdni Ukrayini: mezhi ta osoblyvosti poshyrennia z ohliadu na istorychnu bioheohrafiu]. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Biology*, 44, 78–94 (in Ukrainian). DOI: 10.26565/2075-5457-2025-44-7